

Для відокремлення обставин використовують нормативний варіантний знак кому (можливим є варіант нуль знака), якщо обставини виражені іменниками з похідними прийменниками у зв'язку з, залежно від, завдяки, унаслідок, з причини, за браком, за наявності, згідно з, за згодою, на випадок, усупереч, відповідно до, наперекір, попри, як-от: *Попри всі ті, зрештою, смішні неприємності, він [настрій] підноситься до найвищого ступеня передсмаку чогось незвичайного, констатує його поступове, але неухильне наближення, недалеке здійснення мрії* (1, с. 147); *За розрахунком старого, вони сьогодні мали догнати і згребати тих кішок* (1, с. 194); *Завдяки німецькому жандармові, зустрілися два друга, два вояки і кинулися один одному в обійми* (2, с. 72). Для підсилення семантичного навантаження при відокремленні однорідних дієприслівників та дієприслівникових зворотів уживають індивідуально-авторський знак – тире (*Бистра, гірська, завширишки з Ворсклу, річка текла – петляючи в нетрях* (1, с. 53)), а також при однорідних дієприслівниках, дієприслівникових зворотах, як-от: *Гойдаючись під звуки патефонних танго і фокстротів, гомонячи, відступаючи, люблячи і мріючи, мріючи, мріючи – летів, миготів [експрес] десь у казку* (1, с. 86).

Варіантними комами (комою) або нулем знака можуть виділяти додатки зі словами *подібно до, на відміну*, як-от: *Сікач, на відміну від інших веррів, був більший, вищий* (1, с. 174). *Роман маяв чубом на вітрі, подібно до запорожця, чуб той ставав дуба й тріпотів, немов прапирка* (2, с. 108). При відокремлених додатках, які автор бажає семантично виділити, використовує тире як індивідуально-авторський розділовий знак наприклад: *Окрім жаху – в душі зародилася зневага до «батька», що покинув дивізію* (2, с. 82).

Таким чином, особливістю стилю письменника є уживання в багатьох випадках при відокремлених членах речення нормативного варіантного та індивідуального знака тире, що свідчить про творчий підхід до розширення видільної функції цього розділового знака. Нами було зроблено такі підрахунки: нормативно варіантні пунктуація в аналізованих романах складає 24% від загальної кількості проаналізованих синтаксичних одиниць. Індивідуально-авторські розділові знаки складають 6%.

Список використаної літератури:

1. Валгина Н. С. Трудные вопросы пунктуации / Н. С. Валгина. – М., 1983. – 176 с.
2. Гуйванюк Н. В. Новітні тенденції в українській пунктуації та проблеми авторської пунктуації / Н. В. Гуйванюк // Слово – Речення – Текст : Вибрані праці. – Чернівці : Чернівець. нац ун-т, 2009. – С. 486–492
3. Савченко І. С. Пунктуація сучасної української мови / І. С. Савченко. – Черкаси, 2003. – 180 с.
4. Плющ Н. П. «Авторська» пунктуація в системі графічних засобів відображення на письмі невербальних компонентів комунікації / Н. П. Плющ // Українське мовознавство. – К., 2004. – 30 с.
5. Помирча С. Індивідуально-авторська пунктуація як засіб формування синтаксичної компетенції у майбутніх учителів початкової школи / С. Помирча, Т. Бельська // Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. – 2016. – Вип. 3. – С. 155–162.

Список використаних джерел:

1. Багрянний І. Тигролови : роман / І. Багрянний. – Київ : Знання, 2011. – 266 с.
2. Багрянний І. Огненне коло : повість / І. Багрянний. – Київ : Знання, 2011. – 129 с.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Савченко І. С.

Ю. В. Зубанченко

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФОНЕТИЧНІ РИСИ СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКИХ ГОВІРОКУ ПРИСЛІВ'ЯХ І ПРИКАЗКАХ (ЗА ЗБІРКОЮ МАТВІЯ НОМИСА)

Розвиток нової української літературної мови в середині XIX ст. спричинив посилену увагу до народних говорів, із яких письменництво черпало словникове багатство, викликав неминущу конкуренцію щодо використання діалектних одиниць того чи того говору. Саме в цей час прогресивна інтелігенція прагне представити багатство української народної мови, її

здатність відображати всю різноманітність довкілля, уніфікувати територіальні відмінності з метою порозуміння населення з різних регіонів України.

У багатьох випадках лише свідчення діалектного мовлення дають можливість докладніше простежити виникнення й розвиток певного явища нашої мови на всіх її рівнях – фонетичному, лексико-семантичному, морфологічному, синтаксичному тощо. Ураховуючи мовну специфіку українських діалектів, можна відтворити найвірогідніші шляхи виникнення й постання тих одиниць, які ми маємо в сучасній літературній мові.

Важливим джерелом вивчення діалектів української мови, становлення основних рис її літературного стандарту є збірка М. Номиса [1], яка ще не була предметом системного аналізу з погляду діалектології й історії української літературної мови.

Матеріали, паспортизовані та представлені у виданні, засвідчують, що нова українська літературна мова сформувалась на загальнонародній основі, хоч визначальну роль для неї мали діалектні риси середньонаддніпряньського говору південно-східного наріччя української мови.

У прислів'ях і приказках із Середньої Наддніпрянщини виявлено характерні фонетичні особливості говірок цього регіону, більшість із яких стала надбанням літературного стандарту, а деякі – збережені в мовленні діалектоносіїв найстаршого віку:

- рефлексія давнього [*ѣ] звуком [і]: *Ліпше моє, неже наше* [1, 432]; *Кобила за ділом, а лошя без діла* [1, 438];

- чергування [о], [е] з [і]: *Спичка в ніс, а вам лахва!* [1, 56]; *Піп у хвіртку, а чорт у дірку* [1, 47];

- перехід ненаголошеного звука [е] в [и]: *Те в лузі, а те в пиреплузі* [1, 122];

- збереження *о в ненаголошеній позиції: *Холодно, неначе перед Роздвом* [1, 68];

- збереження споконвічного [і] в окремих словах: *Хто за віру умірає, той собі царство заробляє* [1, 39]; *Прийде Вербниця, назад зима верниця* [1, 58];

- збереження [и] на початку слова: *Идеши до суду, то треба прийдіте поклонімося* [1, 337]; *Як прийде Илля, так наробить у полі гнилля* [1, 61];

- ненаголошений [о] звучить виразно без наближення до [у] навіть у складах із наголошеними [і] та [у]: *Перед обідом не адить, а пообіді загладить* [1, 508];

- реалізація фонем /а/ звуком [а] в усіх позиціях: *Узвар на базар, а кутя напокутя* [1, 54]; *Казав пан та й пішов сам* [1, 462];

- реалізація фонем /и/ в наголошеній і ненаголошеній позиціях звуком [и]: *Клин клином виганяють* [1, 276]; *Лихо, та не мовчить* [1, 140];

- гармонійна асиміляція: *Як риби без води, так черню без манастиря* [1, 46];

- збереження опозиції /р/ : /рʲ/ у середині слів перед голосним заднього ряду [а]: *Хвороба нікого не красить* [1, 366] – *Усякому мирянину по семеро Жидовинів* [1, 80];

- відсутність приставного [в]: *Від огню біжу, а в воду скачу* [1, 118]; *Іухом не веде* [1, 212];

- заступлення [ф] сполукою [хв]: *Яка віра, така и охвіра* [1, 39]; *Піп у хвіртку, а чорт у дірку* [1, 47];

- збереження м'якості шиплячих: *Кобила за ділом, а лошя без діла* [1, 438].

Характерною рисою сучасних середньонаддніпряньських говірок є збереження асимілятивного подовження приголосних [2, 114–125], що стало нормою української літературної мови. У прислів'ях та приказках цю особливість представлено послідовно в словоформах різних частин мови: перед давньою сполукою -ьє в іменниках середнього, зрідка жіночого і чоловічого родів (*З дурного говіння, не буде спасіння* [1, 44]; *Не родить рілля, але Божя воля* [1, 40]; *Як прийде Илля, так наробить у полі гнилля* [1, 61]); реалізація сполукиться як [ц':] у дієсловах (*З Богом не бицьця* [1, 40]; *З Богом не будеш позивацьця* [1, 40]); реалізація сполуки -шся як [с':] у дієсловах (*На гріх не спасесся* [1, 43]); у формах дієслова з'їсти (*Пропали пани гетьмани, а кобила порох ззіла* [1, 74]); у прислівниках унаслідок дисиміляції (*Дай, Боже, наперед лучче* [1, 56]). Остання зміна не відбита в літературному стандарті, як і дисимілятивні зміни в сполуці [чн]: *Так місяшно, хоч голки збірай* [1, 66].

Отже, дослідження фонетичних рис, виявлених у мікротекстах із говірок Середньої Наддніпрянщини, переконливо підтверджує середньонаддніпряньську діалектну основу літературної мови, оскільки 10 із 20 засвідчених фонетичних особливостей стали її надбанням.

Водночас 10 із них залишились діалектними, а, отже, їх заступили інші риси, що репрезентують специфіку південно-західного та північного наріч української мови. Як бачимо, живильним джерелом формування української літературної мови середини XIX ст. було діалектне мовлення з різних регіонів України, що й забезпечило її загальнонародний характер та підтримує сучасний розвиток.

Список використаної літератури:

1. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше: Уклад М. Номис / упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
2. Мартинова Г. І. Подовження приголосних в ареалі середньонадніпрянських говірок // Мовознавчий вісник : Зб. наук. праць. [відп. ред. Г. І. Мартинова]. – Черкаси, 2018. – Вип. 24–25. – с. 114 – 125.

Науковий керівник: д. філол. н., професор Мартинова Г. І.

Я. Ю. Кияниця

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОТИВАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЗВИСЬК КОРСУНЩИНИ

Для української лексики характерні діалектні й територіальні відмінності, що зумовлюють семантичне, експресивне та структурне різноманіття й багатство українського живого мовлення. Паралельно з офіційними найменуваннями (особове ім'я, найменування по батькові (патронім) та прізвище) функціують неофіційні антропоніми, найпоширенішими з яких є прізвиська. Царина їхнього вживання охоплює соціальні й територіальні мікросередовища, як-от: окремих населених пунктів, вулиця, школа, колектив тощо [1, с. 244].

У другій половині XX – на початку XXI ст. актуалізовано вивчення неофіційних антропонімів на теренах регіонів України, унаслідок чого з'явилися дослідження прізвиськ Закарпаття (П. П. Чучка), Бойківщини (Д. Г. Бучко й Г. Є. Бучко), Західного Полісся (Г. Л. Аркушин), Середнього Полісся (І. І. Козубенко), Галичини (Р. І. Остап), Гуцульщини (М. В. Лесюк), Наддністрянщини (М. Я. Наливайко), Вінниччини (В. А. Павлюк).

Прізвища Корсунщини досі не були предметом комплексного ономастичного вивчення. Саме тому всебічне їх дослідження, збір регіонального антропонімічного матеріалу доповнять загальну картину антропонімікону Центральної України, що й зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті полягає в аналізі мотиваційних особливостей прізвиськ мешканців чотирьох сіл Корсунь-Шевченківського району Черкаської області: с. Набутова, с. Дравівки, с. Нетеребки та с. Деренківця.

В основі типології мотивації прізвиськ лежить вибір мотиватора із системи знань про предмет, явище, особистість. Неофіційним антропонімам властиві такі різновиди мотивації: метонімічна, в основі якої лежать об'єктивні знання про позначуване; метафорична мотивація, базована на оцінно-емоційному сприйнятті, та псевдомотивація.

Метонімічна мотивація ґрунтована на виборі мотиватора зі сфери об'єктивних, справжніх знань про позначуване. Така мотивація українських прізвиськ відповідає метонімічній у широкому сенсі, оскільки під час утворення нового номена відбувається перенесення за суміжністю. Основою метонімії можуть бути просторові ознаки, події, концептуальні та логічні зв'язки між різними категоріями дійсності та її відображення в людській свідомості [2, с. 300].

Значна кількість прізвиськ містить указівки на місце народження, проживання його носіїв, тобто в прізвиськах акцентовано локативний елемент, напр.: *Надя з водокачки* (жила біля водокачки), *Село* (дівчинка живе в селі), *Зелена* (проживала на вулиці Зеленій). Цей вид мотивації характерний для прізвиськ, у яких актуалізовано «вид діяльності, хобі, професію», напр.: *Лікар*, *Кріпак*, *Хористка*, *Лор*, *Депутат*. Прізвиська учителів часто виникають на основі предметів, явищ, одиниць виміру, із якими пов'язана їхня діяльність, напр.: *Мегавольт* (дивний фізик-учитель), *Циркуль* (учитель креслення, трудового навчання), *Транспортир* (учитель математики). Також цей механізм лежить в основі утворення таких прізвиськ: